

Om Nyeborg Amts Indhold i Almindelighed, Og særdeles om dets Landsbyer og Kiøbstæder

Nyeborg Amt. Fyen er Nyeborg Amt det største, og udgjør vel en Tredje-Deel af det gandske Land, strekkende sig fra Fyenshovet paa Hindsholm, i Nord, til de Sønderske Kant, neden for Svendborg i lige Linie 7 og tre fierdeel Danske Mile, i Bierreherret, paa en kort Vey løber ind og skiller Hindsholmen fra det øvrige. Breden er ulige, af 2 til 3 Mile. Paa trende Sider, nemlig mod Norden, Østen of Sønden, omgives det med Beltets Vande, men grændser imod Vesten, til Odense og Assens-Amter. Ved Hindsholmen, Nyeborg, Svendborg og Foborg, gjør Havet nogle farlige Steen-Rev, saasom Klørhage og Eselshovet, for hvilke de Seglende maae vogte sig. Adskillige store og smaa Eilande, som siden forekomme, tilhøre dette Amt, foruden Langeland eller Tranekiærs Amt, som vel er combineret dermed, men gjør dog et Amt for sig selv.

Grunden. Paa visse Steder, særdeles mod Vesten, haver Nyeborg Amt nogle høye Banker, dog ikke høyer, end at de kunde pløyes og dyrkes (510) men i Almindelighed er Grunden jevn og god, dog ikke slet saa god og frugtbar som i de øvrige Amter, da Sandets Forhold mod Muld og Leer er noget større, følgelig avles her mindre Byg men mere Rug og Havre.

Skovene falde, i denne Deel af Landet, større og bedre end andensteds, særdeles ved Svendborg, paa Baroniet Brahetrolleborg, ved Raunholt, Biørnemose, Egeskov, Løitved, og en Deel store Herregaarde, dog bestaaer det meste i Bøg, og Egeskoven er paa de fleste Steder rar.

Fiskerie. Da Amtet, som sagt er, indsluttes paa trende Sider af Beltet og Østersøens Vande, samt haver mange Øer og Holme omkring sig, findes god Leilighed til Strand-Fiskerie, hvilket ogsaa giver de næstboende nogen Næring, og af Ferskvands Fisk tages særdeles ved Herregaardene i Søer og Mølle-Damme paa de fleste Steder til Fornødenhed, saavelsom af alle Slags Vildt i Dyrehaver og andensteds.

I Nyeborg Amt er intet Jordegods Hans Kongelige Majestæt umiddelbar tilhørende, undtagen nogle Skove ved Svendborg, følgelig ere Bønderne, naar et lidet Tal af Selveyere og beneficerte undtages, samtlige Herregaards-Tienere. Efter den Leilighed staaer sig de fleste temmelig vel, særdeles paa de Steder, hvor Bønderne af deres Herskaber hielpes til at komme ud af det skadelige Fælledskab med paagrændsende Byer, samt anføres ved indbyrdes Exemplet, til én og anden Forbedring i Agerdyrkningens Maade, Markernes Indretning, Hegning og andre oeconomiske Fordele.

Herreder. Efter Jurisdictionen adskilles Nyeborg Amt i fire Herreder, navnlig Vinding Herret, Gudme Herret, Sunds Herret, Saling (511) Herret og dertil fire Sogne af det tilforn anførte Biergeherret, hvis øvrige sorterer under Odense Amt, men Hindsholmens Sogne under Nyeborg.

Kiøbstæder. Kiøbstæderne ere 3, nemlig: Nyeborg, Svendborg og Foborg, Baronierne 3, nemlig: Skeelsborg, Holkenhavn og Brahetrolleborg, Herregaardene og Kirke-Sognene, saasom følger 79.

I Vinding Herret.

1. Nyeberg Kiøbstæd, Raskeberg Herregaard, Sproe, Hiulebye, Hiulbye-Huus.
2. Vinding, Holkenhavn Herregaard, Roesilde, Lamdrup, Solkendrup med Mølle, Korbølle (*).

(*) Vinding Kirke, som giver Herret sit Navn, kaldtes fordum St. Matthæi Kirke. Over Døren er opsat en Tavle med den Opskrift: Hir ward St. Matthæus von dem Altar dot gestoken. Hvad det var for en Helgen vides ikke, men paa Ragbølle Mark ved Aaen er St. Madses Kilde, som fordum var i Udraab for Hellighed og Lægdoms Kraft.

3. Frørup, Taarup, Lundegaard, Slude, Lang-Ebbe. (**)

(**) Ved Frørup er og en formeent hellig Kilde kaldet St. Migtize Kilde, efter en Jomfrue, som siges der at være dræbt.

4. Ørbek, Ørbeklunde Herregaard, Ebbele, Svendved, Ebbele Mølle.
5. Herrested, Ravnholt Herregaard, Morre, Villumstrup, Krogelund, Kastelye, Kielle-Mølle.
6. Hellerup, Hellerup Herregaard, Havndrup.
7. Søllinge, Eskildstrup, Stubberupgaard. (***)

(***) Søllinge Kirke fik 1407 og 1430 tvende Aflads-Breve til sin Opbyggelses Hielp. See HVITFELD 630. 759.

8. Høyrup, Pederstrup.
9. Ellinge, Paarup, Vægstrup, Kittes Mølle. (*)

(*) Ellinge Sogn blev 1555 gjort til et Annex for Skiellerup.

10. Revs Vindinge
11. Kullerup, Juulskov Herregaard, Saaderup.
12. Ullerslev.
13. Flødstrup, Rørbek Herregaard, Risinge Herregaard, Kiersendrup, Mullerup, Hagendrup, Langtved, Kaarslundboel, Dienstrupboel, Hvisbyeboel.
14. Børgense.
15. Aunslev, Skalkendrup, Aaskovgaard, Grønholdt, Agetved, Reystrup, Korpendrup.
16. Skellerup, Skieldrup, Vistorup, Hindemaa Herregaard.
17. Aarslev, af Aasum Herret.
18. Ellested, af Gudme-Herret, Lykkesholm Herregaard, Lindeskov, Kallerup, Nye-Mølle, Gammel-Mølle.

I Gudme-Herret

1. Svindinge, Glorup Herregaard, Anhof Herregaard, Lunde-Mølle, Landrup (**).

(**) Svindinge Kirke, som fordum var annecteret til Ørbek, lod Christoffer Walkendorf af nye opbygge og herlig pryde med en Altertavle af Marmor og Prædikestoel af Allebast. Hans Families Grav er der. Hans unerkelig Gravskrift see ved Glorup.

2. Gislev, Holme, Sandager, Stærupgaard, Fiældring, Randrup, Davisgaard,. (513)
3. Ringe, Boltinggaard Herregaard, Lamhave Herregaard, Rynkebyegaard, Brangstrup, Kallerup, Volstrup, Bolteskov, Boltinge, Gødinge, Rynkebye. (*)

(*) Ringe Kirke-Taarn er tilbygt 1614, af Christen Thott. Der findes mange Begravelser, nemlig de Thotters, Skrammers, Kaasers og Gyldenstierners.

4. Oure, Aldbiere, Knarborre Mølle.
5. Veystrup, Tidselholt Herregaard, Veystrup Herregaaard.
6. Øxendrup, Tange med Mølle.
7. Ryslinge, Tøystrup Herregaard, Krumstrup Herregaard Lørup. (**)

(**) I Ryslinge Sogn var fordum et Capel med Spiir, kaldet St. Annæ Capel. Der hen førde man syge Folk at helbredes ved Messens Kraft. En Have var derhos, kaldet Lamme-Haven, til at græsse de Lam som Patienterne pleyede af ofre.

8. Gudbiere, Mullerup Herregaard, Egeskov Herregaard, Ellerup, Lakendrup, Brenderup.
9. Bruager.
10. 10 Gudme, Broeholm Herregaard, Galtebiere.
11. Hesselager, Hesselager Herregaard, Vormark Herregaard, Vormarkbye, Fiskerholt, Revor, Boeholt, Bøsør (***)

(***) Her er den Frisiske Families fornemmeste Gravsted. See Hesseagergaards Beskrivelse. Item et grundmuret Hospital og en Skole af deres Stiftelse.

12. Langaee, Tyegard Herregaard.

I Sunds-Herret

1. Svendborg Kiøbstad. (514)
2. Seerup, Roeskebølle, St. Jørgensgaard, Brydegaard, Kogtved.
3. Egense, Hvidkilde Herregaard, Lindskov Herregaard, Skovsboe.
4. Kirkebye, som menes at være den ældste Kirke i Fyen, Slebek, Raarud, Dongshøyrup, Egebiere.
5. Ollerup, Nielsstrup Herregaard, Vegerholmgaard, Hemmendrup Boel, Skovsgaard, Staagerup (*)

(*) I Ollerup Kirke findes adskillige Adelsmænd og deres Fruer begravede hvilket opregnes i de HOFMANSKE samlede Fundatzer Tom. VI. Pag. 43

6. Steenstrup, Løitved Herregaard, Skioldmose Herregaard, Hyllebiørg Mølle, Hee-Mølle, Høyrupgaard, Ullebiørggaard, Lille Ullebiørg, Høyrup-Mølle, Rudme, Hundtofte, Lille Løgtved.
7. Lunde, Høye, Boebierg, Kokkenborg, Elhauge, Landkilde, Vandmose-Huse.
8. Qverndrup, Egeskov Herregaard, Egeskovbye, Trunderup, Gultved. (**)

(**) Blant flere Adelige findes i Qverndrup Kirke mange af den Ulfeldske Familie, hvis Hvælving under Sacristiet haver den Opskrift: Religione & Pietate in Parentes optime meritis Jacobus Ulfeld Jacobi fil. R. M. Dan. Cancellarius & uxor Birgitta Brokenhus devote posuerunt Anno Salutis 1616.

9. Øster Skierninge.
10. Tveed, Biørnemsoe Herregaard, Skarup-Mølle, Haldager. (***)

(***) I Tved Kirke ligge særdeles mange Urner, Walkendorfer, Skeeler, Rønnover, og Holster begrave. Om denne Kirke see *Annal. Eccles. Dan.* Tom III. pag. 329. (515)

11. Skaarup, Øster Oubye, Holmstrup, Klingstrup Herregaard, Skaarupøers Huse.
12. Thurøe, Marsvinholm Ladegaard.
13. Strynøe, Strymøe Kalv.
14. Dreyøe, Skarøbye, Hiørtøe, Brikholm.
15. Bregninge, Valdemar Slot Herregaard, Nyebye, Vindebye, Troense, Knudsbølle, Biernemark (*).

(*) Om en Gravskrift med Rune-Bogstaver, over en Prøst i Breninge, see *Marmora Danica* Tom. I. pag. 259.

16. Lande, Strammelse, Meilbye, Lunde.
17. Bierrebye, Giesinge, Soeøye, Hallev, Skiold, Borre, Skovballe. NB. De tre sidste Sogne ligge paa Taasing Land.

I Saling-Herret.

1. Foborg Kiøbstæd, Biørneøe.
2. Diernisse, Holstenhus Herregaard, Kattereye, Kallekoe (**)

(**) Diernisse Kirke, som var helliget de ellevetusende Jomfruer af S. Ursulæ Selskab, er bygt af Knud Venstermand. Der i Sognet boer en god Deel Haandverksfolk, Fiskere og Søefarende.

3. Svanninge, Østerbye, Millinge, Falsled, Hedens-Mølle, Ilumøe, Steensgaard Herregaard.
4. Brahetrolleborg, Herregaard af samme Navn, Hybed, Gierrup, Hagerup, Brendelydinge, Nyeboe, Grynderup, Faysted, Engeborggaard, Kastenborgboel, Flænninge, Solvbierg, Nyebygtgaarde.

5. Krarup, Søefelde, Rokindhus, Nossebieghus, Groftebiegggaard, Pibergaard, Fiskerupgaard, Snarup. (516)
6. Vesteraaebye, Brendegaard Herregaard, Kragerupgaard, Peigerup, Gialdebrendegaard.
7. Aastrup, Nakkebølle Herregaard, og Mølle.
8. Haastrup, Østrup Herregaard, Østrupbye, Trente Mølle.
9. Ulbølle, Rødkilde Herregaard, Strandhuse eller Oure.
10. Vester Skierninge.
11. Øster Hæsing, Arreskov Herreskov, Vilholmsgab, Oubyelund, Kielstruphuse, Haubekshuse.
12. Sandholts Lyndelse, Sandholt Herregaard (*)

(*) I denne Kirke findes mange Adelige begravede, særdeles Rosensparre, Gyldenstierner, Ruder, Biller og c. See H. de HOFMANS Samlede Fundatzioner Tom. VI pag. 105.

13. Vester Hæsing, Steenderup.
14. Vejle, Vejlegaard Herregaard, Vejgrumgaard, Teglgaard.
15. Allested.
16. Espe, Agerup, Skovsgaard, Staurlundgaard, Lundsgaard, Findinge.
17. Vantinge.
18. Hillerslev, Gielskov Herregaard, Nybøllegaard og Bye, Salling, Høyerup, Sallinglundbye.
19. Herringe, Fiellebroe Herregaard, Rudme.
20. Jordløse, Damsboe Herregaard, Søeboe Herregaard, Trunderup (**) (517)

(**) I Jordløse Kirke, en Deel Adelige Begravelser, fornemmelig den Reventlouske Familie tilhørende. See *Marmora Danica* Tom I. pag. 247 & 48. Saa og de *Hofmanske* Samlede Fundtzioner Tom. VI. Pag. G. F. og G. S. som have Jomfrue Mariæ Billede midt imellem, og sette en Krone derpaa.

21. Horne, Hvedholm Herregaard, Kirkeballe, Biered, Nørreballe. Vesterballe, Horne-Mølle, Bøyden (*).

(*) Blant alle Fyenske Landsbye-Kirker, er den i Horne uden Tvivl allerstørst, ligesom Taarn-Spiret højest og anseeligst. Midt paa Kirke-Bygningen er ved begge Sider tvende udbygte Runddeele, som, efter et uvist Rygte, maatte være noget ældre end Kirken, og da have tient til en Fæstning eller Høvdings Borg, maaskee for Søe-Haner, som her havde god Udsigt over Beltets Vande: Blant flere Ornamenter, sees her i fuld Corpus afmalet Rigens Raad Jörgen Brahe med Frue Annæ Gyldenstjerne, og lige over for dem hænger den Svenske Hoff Fane, som i den Calmarske Krig 1613 – den 8 Februarii blev erobret af bemeldte Herre. Paa Alteret i samme Kirke, staaer de fire Evangeliskers historiske Skrifter in Folio paa Pergament, pyntelig skrevne med mange illuminerte og forgyldte Bogstaver, samt Hieronymi Fortale og en Harmonia Evangelistarum, alt vel conserveret, undtagen Bindets Udsider, hvis Prydelse og Beslag af Sølv og Ædelstene næsten er spoleret. Nogle Crystaller, Turkoser og Granater, ere tilovers og vidne om Resten. Fori staaer Prædbiörn

Gyldenstierne og Mette Hardenberg. Jörgen Brahe og Anna Gyldenstierne have givet denne Bog til Horne Kirke 1650.

22. Sønderbroebye, Broebye, Lundegaard Herregaard, Allerup, Østedbye og Gaard, Tøringe.
23. Nørre Broebye, Lundegaard Herregaard Veystrup, Stoubye, Vittinge, Tammerholt.
24. Auernakke, Eiland, Munkøbye, Korshavn.
25. Lyø, Eiland.
26. Giestelev, NB af Vinding Herret, Norskov Herregaard.
27. Heden, NB. Af Aasum Herret, Hedenbye.
28. Hundstrup, NB af Sunds-Herret, Flintholm Herregaard, Mynderup, Gundestrup, Eskebjerggaard, Raahus, Galtebjergus. (518)
29. Dalbye, tillige med de tre følgende, af Bierge-Herret, skønt under Nyeborg-Amt, Moesgaard, Hersnappe, Birkeborggaarde.
30. Mesinge, Miskov, Torpe, Sahlbye.
31. Stubbedrup, Martofte, Langøe, Skelenborg Herregaard, Grønlundegaard, Egensøegaarde, Norskov (*)

(*) Om den Tavle i Stubberup Kirke med nesten ulæselig Skrift, have nogle menet, at den betegnede Marsk Stigs Grav, hvorom andensteds lidet meere. Efter Hr. PEDER LUCOPPIDANS Grendskning, skal Skriften saaledes læses: Dey & carissimi ejus nati, unigeniti, Jesu & Jesu Matris, omniumve Sanctorum devotæ recodationi, Christi Famulus, Rievolf in Dacia Episcopus Othini.

32. Vibye, Maaløe, Hverringe, Herregaard, Broelykke Herregaard, Lykkegaard, Snavegaard, Rampsøe, Kikkenborghus,

Nyeborg. Nyeborg, som giver dette Amt sit Navn, siden de Kongelige Lehns Mænd fordum der havde deres ordentlige Boelig paa Slottet, ligger ved det store Belt, paa Landets Øster Side, lige over for Korsøer i Siøland, hvor imellem Overfarten regnes for fire Mile (**) ligesom Landeveyen derfra til Odense er 5, til Assens 9, til Medelfart 9 og en halv Miil, men til det Færgested Bøyden i Horne-Sogn, hvorfra nogle Reisende tage Veyen til Als, 7 Mile.

(**) I Krigs-Cantzelliets Archiv findes paa et Situations Kort over Nyeborg antegnet, at fra denne Bye til Korsøer, skulle Beltets Maal just være 6400 Rjinlandske Noder. Sammesteds har jeg og seet en Plan og Forslag om at forflytte Nyeborgs Fæstning en liden Miil længere ud til Odde, kaldet Knuds-Hovet.

Elevatio Poli er 55 Grader 23 Minuter. Nyeborg er ikkun liden, ja én af de mindste Kiøbstæder i Landet, men derhos én af de nærsomste og best bebygte, (518) thi da Fæstningen ikke haver tilladt nogen Udvidelse, ere de inden for liggende Grunde destobedre anvendte, saavidt de ikke vare det gamle Slot tilhørende. Navnet giver Nyehed tilkiende, dog er det henved 600 Aar siden at Nyeborg svarede dertil, thi HVITFELD og PONTANUS henføre dens Stiftelse til Aar 1175, da Hertug Knud Pribislai Søn (*) lod Nyeborg Bye anlegge, saa og efter nogles Meening bygge

et Slot paa det af ham saa kaldte Knuds-Hovet, hvor der siges at have været fundet i Grunden nogle Mure og Levninger deraf. Det andet Slot som laae i Byen elv, vides ikke til visse, af hvem er bygget, uden saavidt nogle Ord hos SAXO i Kong SVEND GRATHES Historie lade os giette, at det var én af de Fæstninger, som denne Konge lod anlegge ved Beltet for at hindre de Vendiske Søerøveres Streiferier. Men skjønt Hertug Knud, som sagt er, holdes for at have bygget Nyeborg og givet den visse Friheder, saa synes det dog, at længe før hans Tid, paa samme Sted, maa have været en Bye af mindre Betydenhed, thi TH. BR. Birkerod erindrer rettelig i sit Mfs, at i den skrevne Skaanske Lov-Bog, nævnes Kong ERIC EYEGODS Gaards Ret og Reces, hvilken blant andet gjør den Anordning, at i Nyeborg skulle (520) aarlige paa Trinitatis Søndag holdes en Forsamling, hvilken Lov i det mindste er 60 Aar ældre end bemeldte Hertug Knuds Stiftelse.

(*) Pribislaus hans Fader, som havde Kong WALDEMARI I Søster til ægte var en Broder, eller nogle sige en Søn af den hedenske Konge Nuclet i Venden. Han blev en Christen, og søgte Tilflugt mod Nuclets Efterstræbelse, hos Kong WALDEMAR, hvilken gav ham sin Søster, og Laaland som et Fyrstendømme. Sønnen Knud døde siden 1183 som en Monk blant Knuds-Brødre i Odense. At Byens Stiftelse skulle være skeet ikke 1175, men 1170, meener JOH GRAMMIUS i sine Anmerkninger til MEURSII *Hist. Dan.* p. 323, sigende Conditor urbis suit CANUTUS circa an. 1170 teste HAMSFORTIO, eui illud in vetustis Annalibus repertum. PONTANUS Tamen & HVITFELD ad ann. 1175 reserunt.

Nyeborg Bye og dens Slot, saasom liggende midt imellem Provintzerne, blev lang Tiid agtede beqvem til Rigs-Stændernes Forsamling og undertiden til Kongernes Boelig, hvilken ofte omskiftedes. PONTANUS kalder pag. 722 Nyeborg: Veterm Regum & Danici Oarlamenti sedem, hvilket HVITFELD T. I. p. 412 udførligere stadfæster ved at anføre Kong CHRISTOPHER II. Haandfæstning af Aar 1320, som blant andet indeholder dette: Én gang om Aaret skal der holdes Herredag i Nyeborg – Ingen skal stevnes til Kongens Ting, men først til sit eget Herrits-Ting. Skiuder han sig til Lands-Ting og vil ey staae til Rette, men skiuder sig til Kongens Ting, da skal hans Sag der randsages. Fanger han ikke der Ret, da skal han skiude sig til Adel Ting, som kaldes Rogens Raad. Førrend dette blev fastsat ved en Lov, findes dog mange Herredage at være holdte i Nyeborg, særdeles Aar 1256 da Erke-Bispen Jacob Erlandsen kom for sildig, og af Kong CHRISTOPHER I blev modtagen med den. Compliment: Trade venere bubulei, hvoraf siden reiste sig mange Uroeligheder. Den ulykkelige Kong CHRISTOPHER II havde blant meere Gods pantsat Nyeborg til de Holstenske Herrer, men hans Søn Kong WALDEMAR III indløste det fra dem a348, saa at han indtil videre gav dem et andet Underpant i Stege paa Møen, efter HVITFELDS Ord p. 497. Da Kong ERICUS POMERANUS 1436 vilde have sin Frende Hertug Bugislav til Eftermand, indrømmede han ham, tillige med flere faste Stæder, Nyeborg, siger samme Autor p. 792. Item p. 1429 berettes, at i den Borgelige Krig 1535 (521) de Grevelige Hielpe-Tropper, som vare udskibede ved Kiærteminde, toge deres Vey til Nyeborg og overraskede den ved Hielp af Byens egne Indbyggere, som holdt den fangne Kong CHRISTIAN Partie.

Siden spillede de Grevelige og Lybekske paa nye Mester i Fyen, og mange af Kong CHRISTIAN III. Folk bleve slagne for Nyeborg. Da Kong CARL GUSTAV 1658 over det tilfrosne Hav, indtrængte sig i Fyen og flere Danske Eilande, blev Nyeborg ved General Vrangels

med Kaarden i Haanden bestormet, og uden stor Modstand af den liden Besætning lettelig indtaget, samt i halvandet Aar brugt som en Vaaben-Plads, indtil den Svenske Armee under General Steenbok havde sat sig under Byens Canoner, og der tabte det decisive Slag, efter hvilket Byen ved Capitulation strax blev overgivet, hvorom tilforn er meldet i dette Lands almindelige Historie, og ellers findes udførligere hos SAMUEL PUFFENDORF Lib. V. § 4. 5.

Byens Fæstning. Om den Nyeborgske Fæstnings Alder og Oprindelse finder jeg ingen vis Efterretning, hvoraf sluttes, at den maa være heel gammel. ARENDT BERENDSEN siger i Danmarks Frugtbare Herlighed, p. 92, at den af Arilds Tiid haver været omgivet med Volde. (*)

(*) I *Marmor Dan.* haver jeg anført en Opskrift, som synes at kunde angive Kong CHRISTIAN III. for at have først ladet Byen befæste og Slottet tillige reparere. Ordene, som læses paa en Steen i den nu nedbrudte Slots-Muur, vare disse: CHRISTIANUS Rex, Friderici I. Fil. Turrim hanc instauravit, atqve ardis ædisicia, simul oppidi propugnacula posuit, Anno Domini 1549 Anno Regni 14.

Efter de nyere Tiders Maade, ere dens 6 Batterier anlagte af Kong CHRISTIAN IV. Aar 1629, og omtrent 1720 lod Kong FRIDERICH IV. (522) ved Porten anlegge en stor Revalline, som tillige kunde ansees for et Hornverk, til at bedække den længste Flanke mod Norden. Til en Fæstning synes Byens Lægde at være vel beqvem, da Grunden er jevn, nedrig og vandriig. Dog er denne og flere Fæstninger for nærværende Tiid ikke i sin fulde Defensions-Stand, skjønt Voldene holdes ved Mage af dennem som have forpagtet samme til Høeslæt og Græsning.

Nyeborg Slot. Det ældgamle Slot, som var en massiv og anseelig Bygning, med stærke Mure og Taarne, samt dybe Graver, havde udholt adskillige Beleyringer, men syntes Kong FRIDERICH IV. overflødig at underholde, blev efter sidste Krigs Slutning, for den største Deel nedbrudt, og Materialierne henvførte til Odense, der at anvendes ved Bygningen af det nye Palais, som forud havde været St. Hans Closter. Dog blev af Nyeborg Slot tilovers den ene Længde og et Taarn, for at bruges saasom Stadens Proviant-Gaard og Tøylhuus. (*)

(*) Adskillige Konger, særdeles Kong JOHANNES, holt ofte Huus paa Nyeborg-Slot, og der kom hans siden ulykkelige Søn Kong CHRISTIAN II 1481 til Verden. A. HVITFELDT berette p. 1093 at en Abe tog denne Prinds som et spæd Barn af Vuggen og førde ham igiennem et aabent Vindue med sig paa Slottets Tag, men førde ham ogsaa uskadet tilbage. En underlig Hændelse, eller rettere Styrkelse af den som opholder alting efter sit foresatte Øyemerk.

Raadhuset. Raad-Huset er, efter Gothisk Maade, en anseelig Bygning med mange Gavle, og byens Gader, hvilke om Vinter-Nætterne have Laterner til Lysning, ere ikke lide bebygte. De beste af dem ere, Kongens Gade, Mellem-Gade, og Nørre-Gade. Igiennem Byen gaaer en muret Canal, fra hvilken Vandet ved Render ledes til Husene.

Kirken, som kaldes St. Mariæ eller vor Frue, er en maadelig stor, (523) men herlig Bygning, hvis Taarn haver et vel proportioneret høyt Spiir. Indvortes ere anseelige Ornamenteer, samt kostbare Epitaphia af Marmor og Allebast over Adelige og andre Fornemme, særdeles over de tvende store Mænd og Lærdoms Elskere Johannes Friis og Holger Rosenkrands. Blant en Deel rare Malninger roses et Stykke, som sidder over Skrifte-Stolen, og forstiller Christi Begravelse, dog er det kuns en nyelig taget Copie af det som findes i Kiøbenhavn i St. Nicolai Kirke, gjort

uden Tvivl af Carl v. Mander. Siden 1726 er, denne Kirkes Lærere til Hielp, beskikket en Catechet, hvis Løn er Renten af en Capital samlet ved frivillige Gaver, dog lagdes dertil Grund ved Sal. Biskop Frands Thestrups Gavnildhed. Nyeborg Latinske Skole med trende Classer haver stedse været i god Anseelse, ligesom den med tilstrækkelige Indkomster for Lærere og Discipler er forsynet. Dens første Velgiører, om ikke Stifter var Cantzler Johan Friis til Hesselager, som ikke vilde følge mange af sine Ligemænds Eksempel, ved at beholde det Vicarie-Gods, dennem var hiemfaldet ved Reformationen, da Siele-Messerne ikke længere holdtes for Stifterens Siele. Johan Friis gav saadant Gods til Nyeborg og Svendborg Skole, Aar 1554.

Byens Næring. Nyeborg Byes Næring beroer fornemmelig paa Landhandel og Sødart, hvortil haves Anledning ved Korn, særdeles Rug og Malt, samt adskillige fede Vare, som denne frugtbare Egn rigeligen giver af sig, og lader saavel Kiøbmændene som de Søefarende, i gode Aaringer, have noget at fortjene. Skibenes Tal er gemeenlig 15 a 16 Stykker, af hvilke nogle fare paa Frankrig og Engeland, naar der gives Leilighed til Fragt, saa og i de sidste Aaringer paa Sælhunds-Fangsten (524) under Grønland.

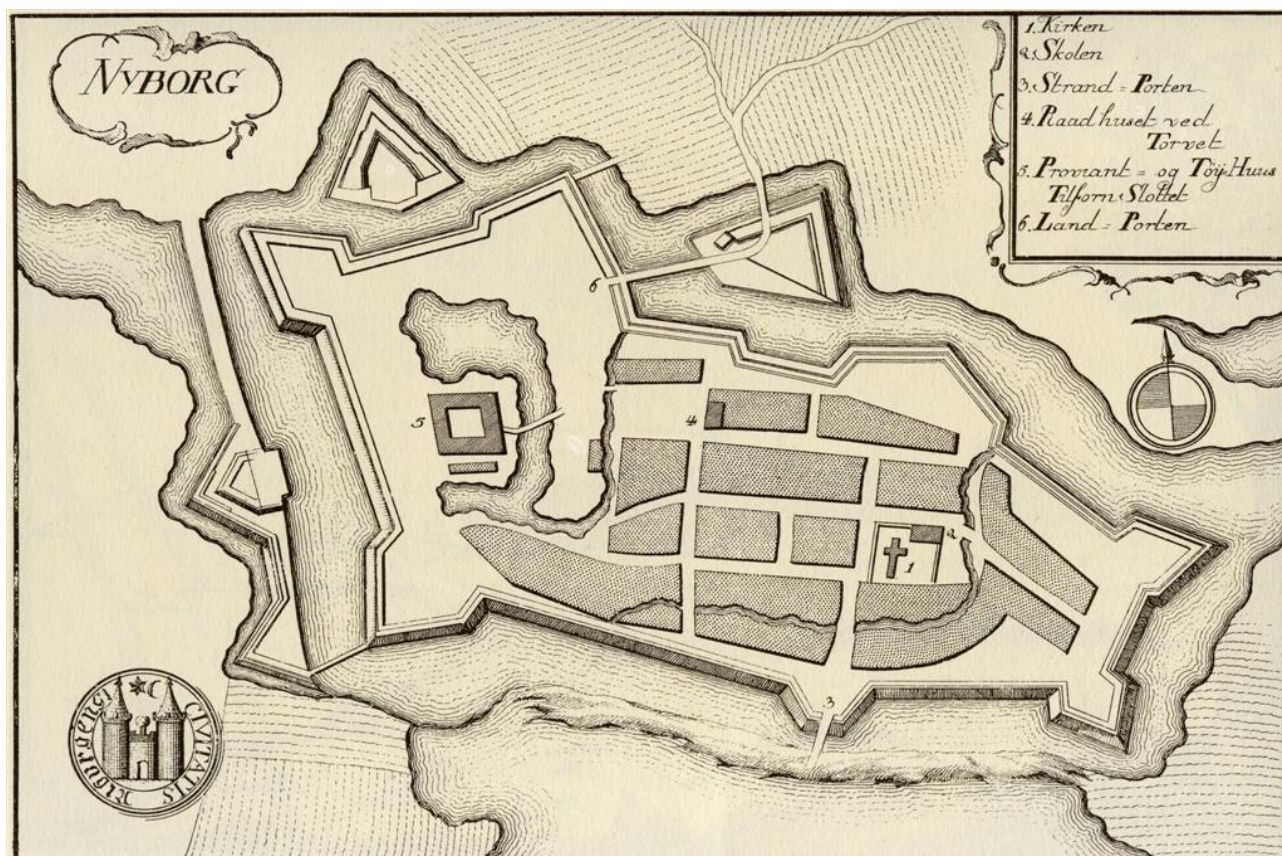
Havnen. Byens Havn, som fra Knuds-Havet indbøyer sig i Landet, næsten paa en Miils Vey, haver forud været bedre end nu omstunder, da den nærmest ved Byen er af den tilskyllede Sand og Mudder bleven opfyldt og saa udyb, at man med store Fartøyer ikke kand komme Broen ret nær, men maa endogsaa med Færge-Smakkerne legge til den saa kaldte Holmens Broe, som af samme Aarsag er anlagt et Par Byse-Skud længere ud mod Sønden. Imidlertid haver man i de sidste Aaringer, været betænkt paa Havnens Oprenselse ved en Mudder-Pram og haaber efterhaanden at finde Forbedring (*)

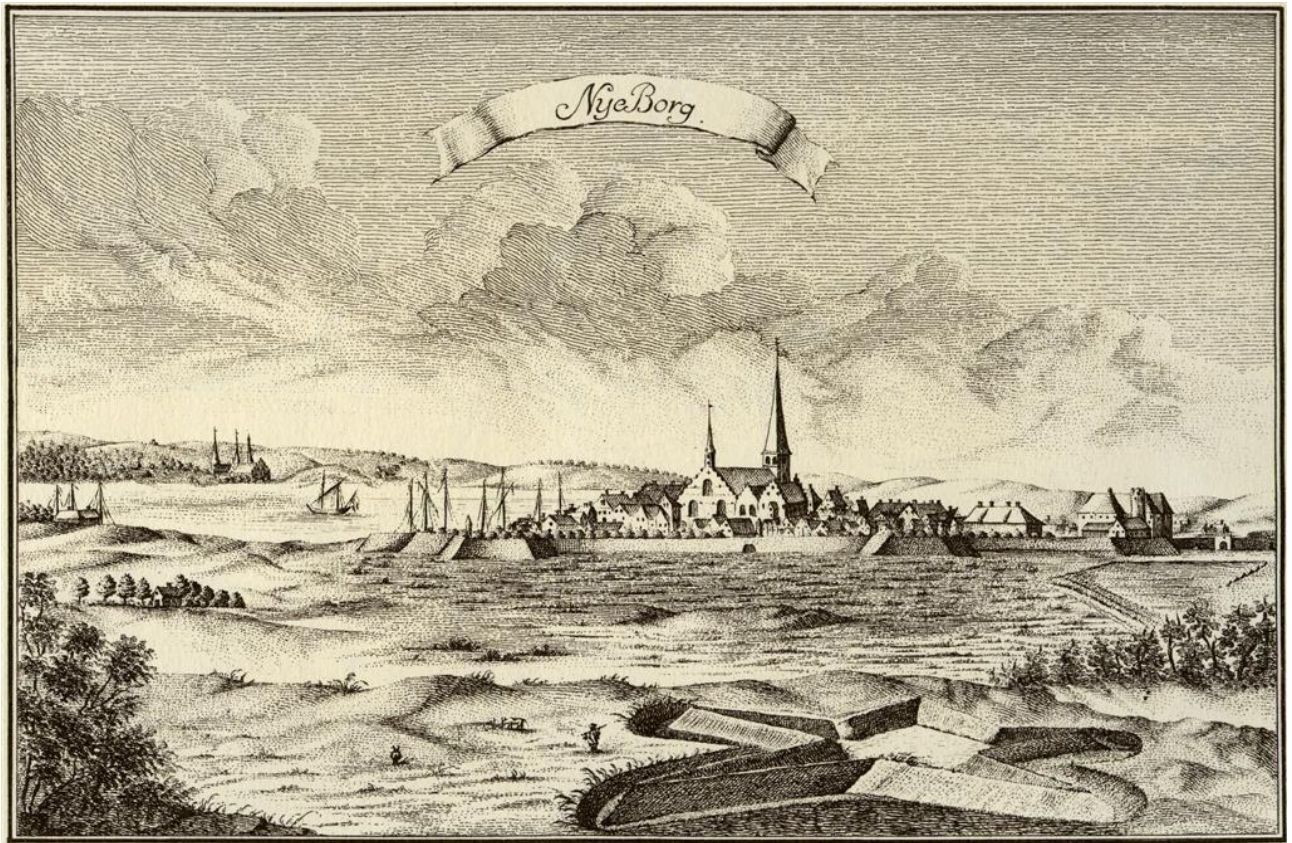
(*) For at naae et større Dyb, er Skibs-Broen ogsaa nyeligen forlænget ved kostbar Tilbygning, saa at temmelig store Skibe nu kunde lade og losse der.

Færge-Lauget. Til de Reisendes Befordring over Beltet er her et samlet Færge-Laug, saavelsom et Vognmands-Laug, hvis Fortieneste, tillige med de Reisendes Fortæring, ogsaa gjør noget til Byens Velstand, efterdi Overfarten baade Sommer og Vinter, er temmelig stærk, dog nu noget mindre formedelst den mellem Kiøbenhavn og Lybek anordnede ugentlige Post-Jagt, hvorimod Overfarten af Øxen og andre Creaturer nu er større end tilforn. Ligesom Nyeborg Amt er det største i Fyen, saa er og Nyeborg Amt-Stue én af de importanteste, hvor Landmændene indfinde sig med deres Afgift.

Told-Contoiret. Et Kongeligt Told-Contoir holdes her ogsaa, hvor samme Strøm-Told, som i Helsingør, betales af de fremmede Skippere, naar de tage deres Cours igiennem Beltet, og skjønt dette er ikke meget sædvanligt, ligger dog stedse paa Nyeborgs Rhed, eller uden for Havnen, en Kongelig Fregat, saasom Vagt-skib, til at agte paa de Giennem-Seilende. (525)

Borgernes Tal er lige som Byen selv ikkun lidet, gemeenlig et Hundrede og Trediv Mand, men at Folke-Mængden i Almindelighed dog er anseelig nok efter Størrelsen, sluttet deraf, at Comsumptionen Anno 1764 og tvende næst foregaaende Aar var 3640 Rdlr, hvori Guarnisonen, naar samme bestaar i nogle Compagnier, vel ogsaa kand hielpes noget. I de sidste forgangne Aaringer haver her ikkuns lagt nogle saa kaldte Invalider.

For en Snees Aar siden giordes her godt Plys i den af Cancellie-Raad Holmsted anlagte Fabrique, men samme bestod ikkun kort Tiid. Hattemager, Liim-Syder og Feldbereder Arbeid, er med det beste som her drives, og til deels udskibes. Tvende aarlige Markeder, som her holdes, ere ansatte til den 3 Junii og 14 Octobr. Heste-Market holdes hver Onsdag, fra Fastelavn til den 1 May.

Privilegier. Adskillige Love og Privilegier ere af Kongerne i fordum Tiid forundte Nyeborg Bye. Blant disse synes merkvaerdigst den af Kong Erich Christoffersen kaldet Glipping Aar 1271 givne Bye-Lov, som indeholder 67 Artikler. Og efter sin Paaskrift under Peder Nielsens Haand, allersidst blev offentlig forelaest paa Raad-huset Anno 1649. Nogle Artiklers Ondhold vil jeg deraf anføre til en Prøve, særdeles saadanne, som lade os slutte, Nyeborgerne den Tiid maa have holdet strængelig Huus og været frem for andre ret haarde Dommere. Artic. 6. hedder det: Naar en Giæst kommer til sit Herberge, skal han fange Hosbonden sit Vaaben at giemme, men bær han det med sig derefter, skal han gielde Fogden 1 Mark og Byen 1 Mark Pendinge, eller værge sig med Helgenes Eed, at han ey vidste, det var forbudet. Hosbonden i Huset skal sige Giæsten, det er forbudet at være Værge i Byen. Gjør han det ikke, da skal han giælde Fogden 1 Mark og (525) Byen saa meget. Men var Giæsten saa paamindet, og bar sit Vaaben alligevel, da skal han med det samme Spyd, Sværd eller Kniv giennemstinges.

Artic. 8. Urørende Gods skal ikke gives til Kirker eller Klostre, men er det saa, at nogen Mand vil give til sin Siælegave urørende Gods. Da skal han sælge Byemændende det for Pendinge, og give dem til Kirker og Klostre ec.

Artic. 15. Hvo hinanden saar gjør med Kniv, hans Haand skal giennemstinges.

Artic. 15. Hvo som falske Pendinge vitterligen fremfører og vorder dermed forvunden, miste sit Hovet.

Artic. 22. Hvo som vorder funden med falsk Honning, om han er Giæst eller Kræmer, da skal han værge sig med sine Skibmænd. Er han Byemand da skal han skiære (rense) og værge sig med 12 hans Naboer paa begge Sider. Kand han ikke værge sig som sagt er, da miste sit Hovet, og det Honning skal kastes i en Ild og brændes. Saa skal og alt forfalsket Gods, Sølv, og alt det forfalsket er, kastes i Ild og fordærves.

Artic. 29. Hvilken Qvinde som stiaalet haver og fortient med Tyvnet at hænges, skal, for hendes qvindelige Hæder, levende begraves.

Artic. 61. Naar en Skieppe Rug kjøbes for 1 Mark eller fem Øxe, da skal Brødet veye 3 Mark og en halv, og sælges for 2 Pendinge. Naar en Skieppe Hvede kjøbes for 1 Mark, da skal Brødet veye 12 Øre og Brødet gielde 2 Pendinge. Hvilken Bage derimod gjør, skal bøde en Mark Pendinge eller og kastes i Fængsel. Skeer det at Brødet en gandske (527) Dag ey vorder sal paa Torvet, da skal Bageren bøde 2 Mark. Naar en Skiepper Rug kjøbes for mindre den 6 Øre, da skulle syv Brød veye 2 Mark og 2 Øre og sælges for 2 Pendinge, ec.

Endnu vil jeg anføre et kort Udtog f nogle gamle Konge-Breve, Nyeborg Bye forundte, saasom af Kong ERICH MENDEVEDS 1299, at Vinding Herrets Ting skal holdes i Nyeborg hver Onsdag. Kong CHRISTOPHER II 1320 at hvo som have Nyeborg Mænd noget at tiltale, da skal det skee paa deres Byeting. Kong ERICI POMMERAN, 1410 AT Nyeborg Mænd skulle have lige saa stor Frelse og Naade som Odense Mænd. Samme Konges Laase-Brev paa Nyeborg Byes Eyendom 1435, hvori Nyeborg Bye tildømmes Ullemose, Dreyheste og Fleskholms frie Græsgang, Ildebrand og Overdrift, indtil Holtebøge, med deres frie Kaalhave, hvilket Laase-Brev Aar 1591 er fornyet af Rigets Cantzler. Kong CHRISTOPHER III. 1446 om samme Græsgang, Ildebrand, Overdrift, Kaalhave-Rum, Byefred, Aarmarked, Kiøbmandskab, ulovlige Havnes Forbud, udenlændske Arvinge, Arrest, Borgemæstre og Byefogeder at sætte, Dæmninger at holde ved lige, og andet, i 25 Puncter. Samme Konges Brev af 1446 at Borgerne skulle nyde Vandløb af Søen ind i Byens Graver, hvilket giver tilkiende, at Byen allerede var befæstet. Samme Konges Brev af 1447 at Smidde, Sudere, Skrædere, og andre Embeds-Folk (Amts-Mæstre) ikke maatte bygge og boe paa Lands-Byerne i Vinding-Herret, undtagen ved Herregaardene. Kong CHRISTIAN I Brev af 1457, at Ryeborg Mænd maa skifte og dele ders Arvegods og Gulds Jord, paa samme Maade som Riddere og Svenne her i Landet. At fremmede Kiøbmænd maa fra Byen bortføre (528) toldfrie, hvis Gods de der ikke kunde sælge. At Borgemæster, Raad og Byefoget maa leyde med Slottets Embeds-Mænd for alle ærlige Sager. Kong CHRISTIAN II Brev af 1514, at ingen maa fra Landet indføre til Fals slagtede Faar og Lam, ikke heller Lands Øll i Tønder Tal. Kong FRIDERICH I Brev af 1525, at udenbyes Mænd skulle betale Broe-Penge af hvis Vahre de ind- eller udskibe. Kong FRIDERICH II Brev af 1573, at den Bonde, som er i Borgernes Giæld, skal derfor stande til Rette paa Nyeborg Byeting. Samme Konges Brev af 1580, at Gaarde, Huse og Eyendomme i Nyeborg skulle pantsættes, sælges og skiødes til Byeting, og ikke andensteds, men der at gives beskrevne. Heraf at Pante-Protocollers Brug er temmelig gammelt blant os. Item Kong Christiani IV. Brev af 1634, at

ingen Borger maa hugge i Nyeborg Byes Eyendoms Skove, uden det af Borgemæster og Raad bevilges. Samme Konges Brev af 1646 at i Nyeborg maa holdes et Heste-Marked hver Onsdag, fra næste Onsdag for Fastelavn, indtil Philippi Jacobi Dag.

Saavidt er Udtog af de paa Nyeborg Raadhuus forvarte Breve. Endnu erindres, denne Byes gamle Handel angaaende, at A. HVITFELD beretter ved Aaret 1316, Kong ERICH MENDEVED havde da fastsat, hvad Told Kiøbmændene af den nederlandske Stad Deventer skulle betale i Nyeborg og Tornborg, det er Korsør, nemlig af hver Pakke Klæde, som solgtes her i Riget, én Mark Kaaber-Penge, og af hver Tærning Klæde 2 Øre. I Slagelse og Roskild mod Torgerhof, skulle gives én Skilling Kaaber-Penge, men om intet solgtes, maatte Vahrene uden Told bortføres. (529).

Sproe. Lige ud for Nyeborg, saa got som midt imellem Fyen og Siælland, ligger det lidet Eyland Sproe (*), som af nogle skrives Sprovøe, af andre Sprogøe. Samme var for sin Ringhed knap værd at erindre, dersom det ikke blev nogle Reysende alt for vel bekiendt, derved at de om Vinters Tiid, dog sielden, maa søge derhen, med Iis-Baadene, og undertiden tage til Takke med et slet Logement. Landet er temmelig høyt, men i Omkreds knap en Fierding Vey, hvorfor det haver ogsaa ikkun en Bondegaard, ved Kongelige Privilegier af 20 November 1694 frietagen fra alle Slags Skatter og Paalæg, samt efter Resolution af 26 November 1731 begavet med 5 Skovlæs Brænde, af Kongens Skove, med det Vilkaar, at de Reysende, som i Nødsfald maa opholde sig der, for Iisgangens Skyld, kunne finde et nogenledes taaleligt Herberge. Den stærke Strøm, som falder her forbie, borttager kiendelig efterhaanden noget af dette lidet Land, som i ældre Tider maa have været en god Deel større. Saadant sluttet noksom deraf, at endogsaa i Kong CHRISTIANI II Tiid, nogle Hollændere fra Amager fik Forlov at drage her hen, men flyttede siden derfra til Butteøe i Falster, som A. HVITFELD siger i bemeldte Kirke-Historie. Et Par hundrede Aar tilforn, var Sproe, ligesom Øen Hielm, at Tilflugts Sted for den fredløse Marsk Stig og hans Tilhængere. Ja i det tolvte Seculo havde Kong WALDEMAR I. fundet denne Øe beqvem til at anlegge en liden Fæstning derpaa, efter SVEND AGGONIS Beretning (**). (530)

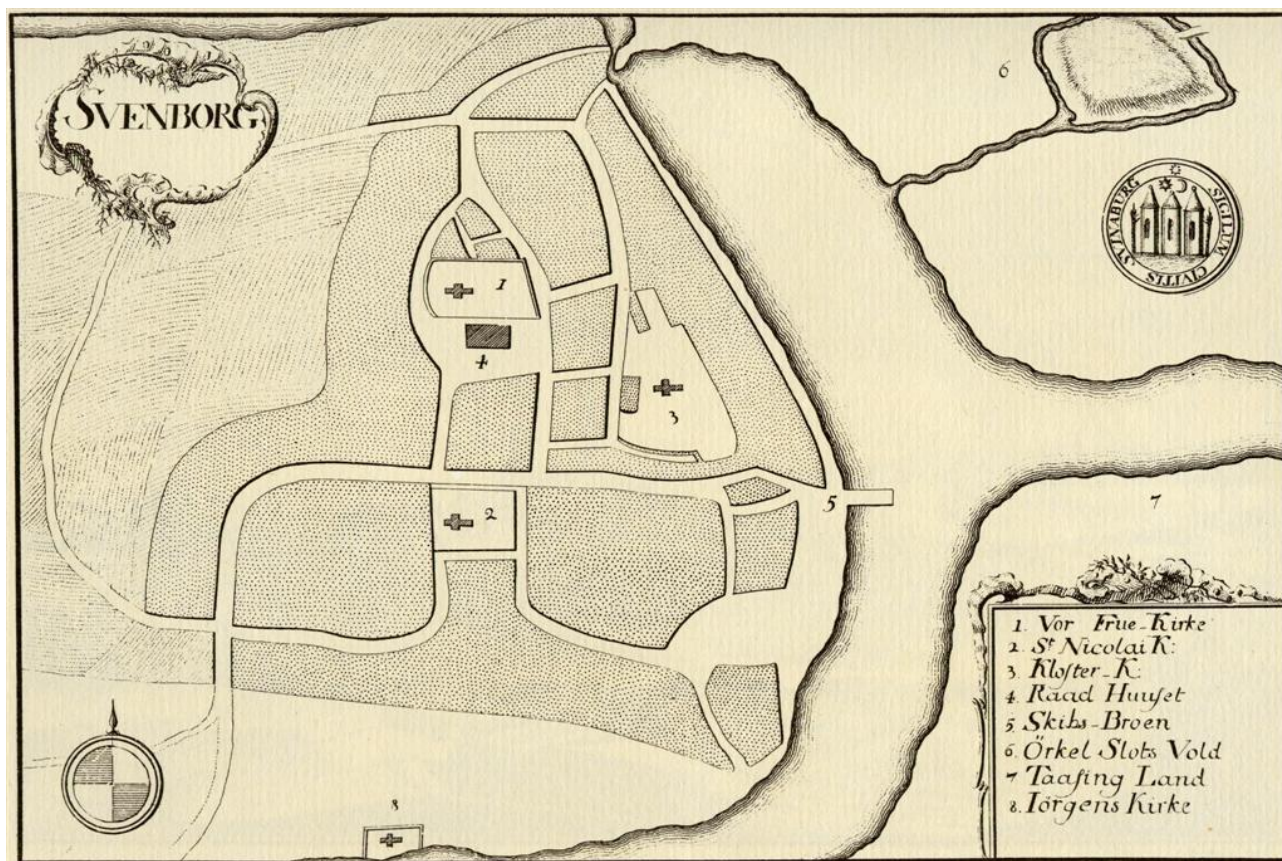
(*) Det forbemeldte Situations Kort over Nyeborg, som findes i Krigs-Cantzelis Archiv, sette i en Anmerkning, at Sproe ligger just 2400 Rhinlandske Noder fra Knudshovet, altsaa nærmest ved Fyen.

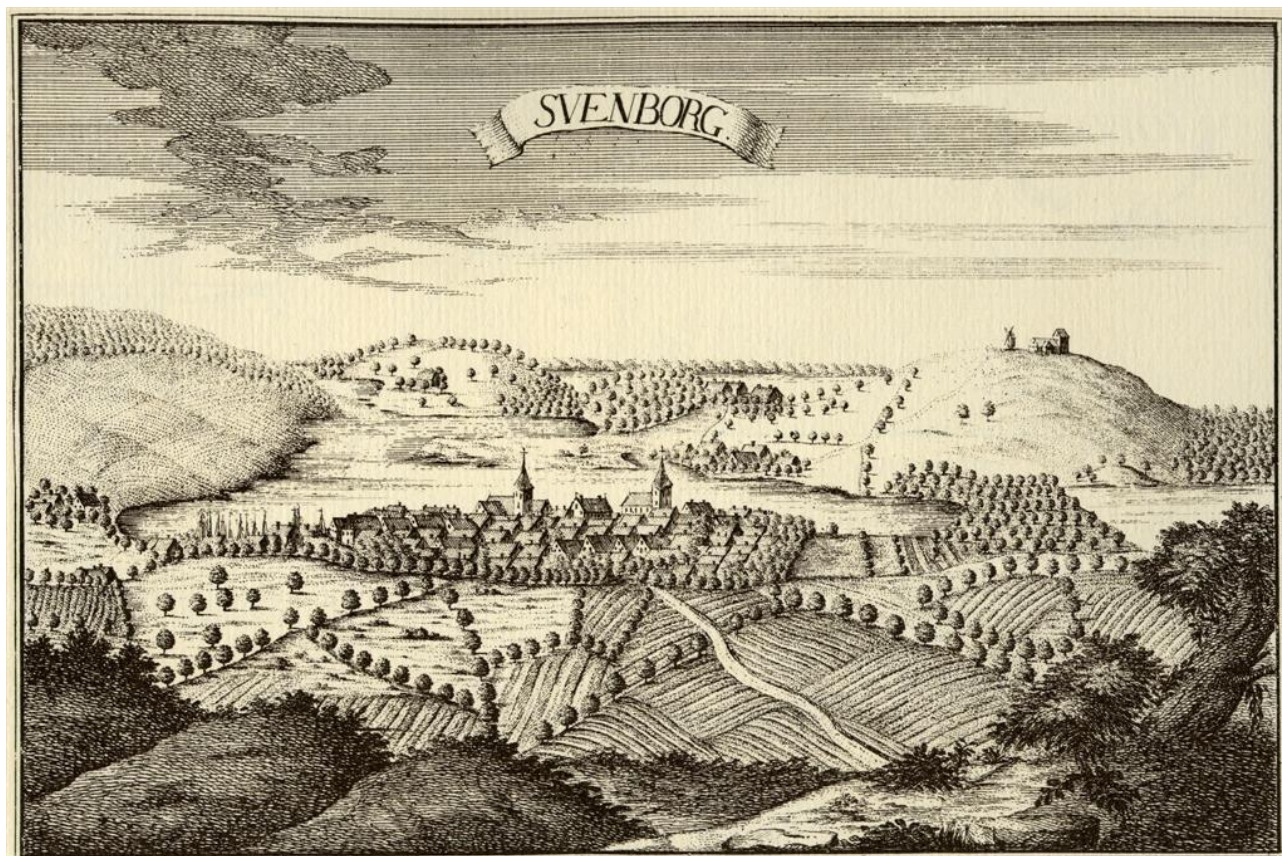
(**) *Waldemarus* in Sprovs Insula decoctis lateribus turrin construxit S. Ag. Cap. IX.

Amtets anden Kiøbstæd er Svendborg, liggende i Sydvest 6 Mile fra Odense paa Fyens Søndre Kant, lige overfor Taasing, som ved et gandske smalt Sund skilles derfra, og gjør en god Havn, som ved et gandske smalt Sund skilles derfra, og gjør en god Havn, samt en meget behagelig Egn og Udsigt til alle Sider, helst da Byen er omgivet med Landets beste Skove. Navnets Oprindelse kunde maaske udledes fra bemeldte Sund, ligesom det gandske Herret af den Anledning kaldes Sunds-Herret, og af Sundborg kand med Tiden være blevet Svendborg. I nogle gamle Breve staar ofte Svineborg, ja Byens ældste Indsegl setter Svinaburch, hvortil ingen Oprindelse vides, uden man ville giette sig til, at den stærke Skov-Egn forud havde givet Borgerne Leylighed til at fede og slagte mange Sviin, for at udskibe Flesket, ligesom samme ogsaa skeer endnu med god Fordeel. I Sundet fanges ellers mange Marsvin, om disse

kunde have noget Sammenhæng dermed, vides ikke. Dog den almindelige Meening er, at Svendborg skulle kaldes af sin Stiftere Kong Svend, med Tilnavn TIUGSKÆG, Kong HARALD BLAATANDS Søn, som regierede i Begyndelsen af det ellefte Seculo, og ellers blev kaldet SVEND OTTO. Vist nok er det, at denne Prinds i sin Ungdom blev opdraget i Fyen, hvor hans Foster-Fader Palnestokke boede, og anførte ham i Krigs-Tog mod de lige over for boende Vendiske Folk, samt omsider mod hans egen Fader. Om han da i sin Ungdom, kand have udvalgt denne lystige og til Seilads beqvemme Egn, det staaer derhen, og forsikres ikke saa gandske paalidelig af mig, som af den gode Hr. NICOL. HELVADERUS, hvilken i en af Byens Kirker, kaldet Vor Frue, haver ogsaa følgende gammeldags Riim: (531)

Svend Tiugskæg Konnig med stor Ære,
Der han monne Danmarks Krone bære,
Et Tusind og ved den Trendt,
Efter man at skrive begyndt,
Fra Christi Guds Søn Fødsels Tiid,
Svendborg han bygte med stor Fliid,
Paa dette Sted som Kirken staaer ec.

I Historien blev Svendborg fornemmelig bekjendt derved, at da Kong WALDEMAR II efterlod sin ældste Søn Erich Plogpenning Riget, men fine andre Sønner adskillige Provintzer til Eyendomme, saa faldt Svendborg, tillige med mere Gods i Abels Lod, og blev af ham misbrugt til at føre Avindskiold mod sin Broder. Til den Ende lod han Aar 1247 Svendborg befæste, men Odense saasom Kongen tilhørende afbrænde. Dette opvakte Kongen til Hevn, Fynboerne bade om Undsetning mod saadan Vold, Kongen som med sin Hær, og det nyelig befæstede Svendborg blev bestormet, indtaget og næsten afbrændt, til Vederlag for Odense Brand. Dette og andet mere forbitrede begge Brødrenes Hierte mod hverandre, saaledes, at Abel endogsaa efter en falsk Forsoning, lod Kongen, som i Slesvig var hans Giæst, halshugge og kaste i Slienstrømmen, stigende saa selv paa Thronen, men efter et Par Aars Regimente faldt i Hevnerens Haand, som bekjendt er. Førend det skeede, holdt han 1251 et Møde i Nyeborg, hvor Henrich Ammentorp eller Meldorp, en fornemme General, krævede Betalning for sin Tieneste, og de Krigsfolk han havde holdt paa sin Sold- Da Kongen ey var ved Penge, overlod han sin Creditor de tvende Byer Skielskør, og Svendborg, som vare hans Fæderne Arv, til et brugeligt (532) Underpant, hvoraf siden ogsaa yppedes Trette med Kong CHRISTOPHER i som tog Svendborg tilbage og stadfæstede dens Privilegier, (*) men maatte dog lade det Fyenske Patrimonium komme sin afdøde Broders Søn Hertug Abel tilgode. Denne Abel, som var født efter Faderens Død, nævnes ofte i gamle Breve med den Titel Domicellus Abel, eller Junker Abel, han levede og døde i Svendborg, gav den ogsaa nogle Privilegier, hvilke Th. B. Birkerød siger at forvares i Byens Archiv, skjønt intet deraf er kommer mig for Øyne, da jeg dog haver læst en Deel af samme Byes gamle Breve. Hertug Abel havde atter en Søn af samme Navn, som ligeledes beboede Svendborg, og endte der 1278 sine Dage saavelsom sit Herredømme, thi da han havde ingen Søn, solgte han sit Fyenske Arvegods til Kong ERICH

MENDEVED OG GIFTEDEN Datter Margretha til Grev Helmod af Sverin, efter hvis Død hun gav sig i Kloster med meget Gods, som HVITFELD beretter Tom. I. pag. 181.

(*) At Svendborgs Indtagelse den gang haver kostet Blod, og at Kongen lod nogle Borgere halshugge, vides alene af de faa Ord som derom anføres i PET. De LUDEVIG *Reliqv. Manuscriptorum Tom. IX. No. III.* hvor Ordene pag. 421 ere disse: Rex CHRISTOPH. Castrum Sviborigh vicit et destruxit er castrenses ejusdem decapitavit.

Kong ERICH MENDEVED som havde faaet denne Torn af sin Fod, holdt 1302 i Svendborg et Møde, angaaende hans Faders Manddrabere, saasom Rigets Fredløse Fiender, samt det Pavelige Interdict han var falden udi. Et andet Mode holdtes her i 1433 for at stifte Forliig mellem Kong ERIK af Pomern og Hanse-Stæderne, dog der blev intet udrettet. (533)

Byens Skiebne. Aar 1389 leed Svendborg stor Overlast af Hanse-Stædernes Flode, som var udsendt for at antage sig den fangne Kong ALBERT af Sverrig hans Sag, mod Dronning MARGRETE. Det Disrium Visbyense, som findes i *Reliqv. Mfs. Tom. IX. P. 190* siger, at Svendborg den gang blev afbrændt. Ikke bedre var dens Skiebne i følgende Tider, nemlig, det Mellemrige som fulgte paa Kong FRIDERICH I Død, da Borgerstanden i Almindelighed, men frem for alle, de af Svendborg, beskrives hos HVITFELD saasom Hovet-Mænd og Anførere i den borgerlige Krig. De droge til Odense, bestormede og plyndrede Biske-Gaarden 1534. Samme Tiid droge de omkring til de Herre-Gaarde, hvis Eyere vidstes at være imod den fangne Kong CHRISTIAN II. sloge dem ilde, og førde nogle af dem til Svendborg i Fængsel, særdeles Hr. Eiler Erichsen af Nakkebølle, hvilken de ved Piinsel tvang til at forskrive sig til Grev Christoffers Partie. Omsider da Kong CHRISTIAN III Vaaben fik Overhaand i det gandske Land, lode Svendborgerne dog ikke af stampe mod Braaden. De befæstede deres Bye, som tilforn havde været fast, og værgede sig saa got som de kunde, men det bekom dem ikke bedre end Odense og Assens. Den af Lybekkerne tilsendte Hielp blev afslagen, Byen blev ved Storm indtagen og given til Priis for Soldaterne, som brændte og skiændte der frem for nogensteds, saa at Svendborg den gang tog større Skade, end i land Tiid kunde forvindes, hvorfor ogsaa en Deel Gader i lang Tiid laae saa got som gandske øde, men ere dog efter Haanden igien blevne nogenledes ja til deels smuk bebygte.

Næring. Vel tog Svendborg Aar 1602 atter stor Skade og Tab paa sine Indbyggere ved den Pest, som da havde udbredt sig i alle Landets (534) Egne. Saa blev den og ved de Svenskes Indfald 1658 haardeligen medtagen og beskattet, dog haver den i dette Aarhundrede temmelig orvundet sine gamle Vanheld, ved Guds Velsignelse og Borgernes Stræbsomhed, i Handel og Vandel, særdeles i Skibsfart med nogle og Tredive Skibe, hvortil det før omtalte smalle Sund imellem Byen og Taasing Land, saasom en gandske god Havn giver dem Anledning. I Fyen er knap nogen anden Kiøbstæd, som udfører flere af Landets Producter, nemlig Korn, Smør, Ost, Honning, Brænde ec. end denne; thi til Kiøbenhavn ankomme derfra aarligen vel Hundrede, og undertiden halvandet Hundrede Skibsladninger af bemeldte Vare, som fornemmelig kjøbes paa de i dette Amt frem for nogensteds i Dannemark forekommende mange og største deels importante Herre-Gaarde. Nye Fabrikker ere her ikke, skiønt Stedet synes vel beqvem til deres Anleggelse. Farverie og Trykkerie i Uldet og Linnet, samt Hattemager, Feldbereder og Stolemager-Arbeid er noget Byens Næring. Kiøbmændenes Tal er langt større end tilforn, men derfor ogsaa de Formuendes mindre. Levemaaden holdes for at være noget mere tarvelig og borgelig end andensteds i Fyen, endogsaa hos de Velhavende. Byens Borgerskab kand udgiøre et Par hundrede Mand og en Deel flere

Huusfædre, hvis Tal Anno 1759 var 284. Et Par Compagnier af Cavalleriet have og her gemeenlig deres Strand-Qvarteer. Den aarlige Afgift i Consumption eller Fortærings-Skat, beløb sig 1764 til 3800 Rdlr. Got Vand af de mange Kilder, som udvælder af næstliggende høye Banker, er én af dette Steds Herligheder. Foruden nogle smaa Stræder, er Møllegade, Gierresgade og Broegade af temmelig god Bygning, saa og Raad-Huset liggende ved Torvet af (535) gammeldags Facon.

Kirker. Foruden Kloster-Kirken, ere her tvende Sogne-Kirker med Taarne og ikke ret høye Spire, den første kaldes vor Frue, den anden St. Nicolai. Begge have en Deel gammeldags Prydelser, særdeles af Epitaphiis, blant hvilke sees nogle saadanne, som ere satte over Adelige og andre Officiers af de Svenske, Keiserlige, Polske og Brandenborgske Armeer, da disse midt i forrige Aar Hundrede, en Tiid lang laae i Fyen og søgte at fordrive hverandre, til deels anførte i *Marmor. Dan.* Tom I. p. 233 seqv. Af vore egne Adels-Mænd ligge her Corfitz og Erich Hvitfeld, Corfitzes Sønner 1632 Christoffer v. Offenbergh 1681. Hans Kaas 1673. Alter-Tavlen i St. Nicolai Kirke, som viser, naar Dørrene tillukkes, Kong JOHANNIS og Dronning CHRISTINÆ Billeder, haver forud staaet i Dallum Klosters Kirke, og er herhid foræret af Frue Ellen Marsvin.

Hospital. Foruden et lidet Grundmuret Syge-Huus til 6 Lemmer, er den saa kaldte St. Jørgens Gaard et got Hospital først beskikket til atten Lemmer og siden forøget ved flere Gaver (*) Derom giver Hr. Justitz-Raad HOFMAN i sine Samlede Fundatzer Tom. VI. P. 42 denne Beretning: Af et Afladsbrev sees, at 1372 var et Syge-Huus i St. Jørgens Gade, men naar Hospitalet er stiftet, viden ikke videre, end at Claus Rönnov til Hvidkilde, Rigens Raad og Marsk, hans (536) Frue Birgitte Christens Dotter en Svensk Dame, af Kong GUSTAV ERICHESENS Slægt, funderede dette Hospital til 18 Lemmer af egne Midler, og hendes Herre: lagde noget af sit dertil, som de Billers Slægt-Register viser. Siden have de Qvitzover forbedret det med 6 Lemmer” Saavidt Hr. HOFMAN.

(*) Hvad som gemeenlig berettes om den Plads i Skoven ved St. Jørgens Gaard, hvor intet Græs skulde groe, er en Fabel, da Skoven allevegne dæmper Græsset. Deri har St. Jørgens Kamp med Dragen ikke skyld, skjønt det kand være ligesaa troeligt, at hans Kampe-Plads haver været her, som imellem Barut og Tripoli i Syrien, hvor den anvises af Hr. ARVIEUX I HANS Asiatiske Reise-Beskrivelses P. II. p. 383.

Nogle Vers, som ere giorte paa denne Stiftelse, læses i det Danske Magazin T. III. p. 330. Et Franciscaners eller Graabrødre Closter blev her stiftet Aar 1288 af Niels Findsen, Find Agesen og Niels Bille. I Kloster-Kirken ligge de tvende forbenævnte Hertuger Abel, Fader of Søn, begravede. Strax uden for Byen laa forud **Ørkel Slot**, som først tilhørte Biskoperne i Odense, siden Kongerne. Af de Kongelige Befalingsmænd, som her have været, ere bekiendte, Heine Kabolt 1369. Henning Körtilberg 1372. Dette Slot blev af de oprørske Borgere nedbrudt 1534.

Berømte Mænd. Til de lærde og navnkundige Mænd, som her have levet, henregnes den i sin Tid usædvanlig lærde og ved adskillige gode Skrifter berømte Mag. CHRISTEN PEDERSEN Canik i Lund, som Aar 1480, kom her til Verden, befordrede SAXONIS Grammat. Danske Historie til Trykken i Paris, og udgav i Reformationens Tiid saa mange andre nyttige Skrifter, at han kunde kaldes sit Fæderne Lands Lys i de Tiders Mørke. Om ham og hans Skrifter see videre i Annal. E. D. T. III p. 330 saa og Danske Magazin T. I p. 38. Dernæst Hr. CHRISTEN SKROG, som holdes for at have først prædiket den Evangeliske Lærdom i Fyen, og kom fra Assens herhid, ikke uden

Velsignelse, skjønt med stor Modstand. Hans Formand var M. HANS GRAAS, som siden blev adlet og sat som første Lutherske Biskop i Trondheim. Ovenbemeldte Hr. NICOLAUS HELVADERUS, hvis Skrifter efter den (537) Tids Maade, ere ikke at foragte, endede og i Svendborg sine Dage, saasom Calendariographus Regius, efter han ubilligen var fortrængt fra sit Præste-Kald ved Aabenraa. Trende aarlige Markeder holdes i Svendborg, nemlig den 17 Julii, 25 September og 17 October.

Af nogle gamle Konge-Breve, som mig ere forekomne, vil jeg give et kort Udtog.

Privilegier. Kong ERICI POMERANI Brev af 1409 tager Svendborg Bye i sin Hævd og Beskiermelse, samt forunder dem lige saa stor Frelse og Naade, som Odense Borgere havde. Kong CHRISTOPHER III. Brev af 1444 beraaber sig paa et Klagemaal af Byens Borgere over ulovlig Kiøbmandskab i ulovlige Havne, med Ind- og Udskibning til Nærings Hinder for Borgerskabet, hvilken Misbrug Lehnsmændene skulle afskaffe og dermed have Indseende. Dernæst klagedes, at en Deel Huse og Gaarde-Pladse i Byen laae øde, fordi de tilhørte deels Jordegne Bønder, deels Præster og Geistlige, som boede uden for Byen, eller dog havde andre Gaarde at boe paa, men ey ville enten bebygge deres Jorder eller deraf svare Borgelig Tyngde. Dette sidste blev dem befalet, og naar de vægrede sig ved at bebygge deres Huus-Stæder, da maatte Magistraten lade dem bebygge og sælge Jorden til dem som ville svare al Tyngde, lige ved andre Byemænd. Kong CHRISTIANI I. Brev af 1470, som ligeledes forbyder ulovlige Havnes Brug til Forprang, og nævner særdeles Thurøe, Taasing, Strynøe, Birkholm, Hiortøe, Skarøe og Dreyøe, hvis Beboere ikke maatte seyle til Tydskland med deres Vare, og derfra hente Humle, Staal, salt ec. men sælge og købe med Svendborg Byes Borgere. Kong JOHANNIS Brev af 1481 igientager samme Forbud, og nævner derhos dem, som boede i Ørkel Bye, siger og, Svendborgs Magistrat (538) maatte fratage dem deres Skib og Gods, naar de ulovligen føre dermed. Kong CHRISTIAN II Brev af 1518 med Ptvilegium, at ingen Kiøbmand, være sig fremmet eller indenlandsk, maatte til sine Vahres Udførsel, fragte udenbyes Skibe eller Baade, saafremt de i Svendborg kunde faaes for billig Betling. For det andet, at ingen Giæst maatte købe med Giæst undtagen i de offentlige Markeder, da Vahrene eller skulle hiemfalde halv til Kongen og halv til Byen. For det tredje, at en Giæst skal, foruden sin Giæste-Skat, gjøre aarlig Skuld af 1 Skieppe til Kongen og 1 Skieppe til Byen. For det fjerde, at ingen Borger maatte købe med en Giæstes Penge. For det femte, at ingen Giæst eller udenbyes Mand maatte holde Høkkerie i Svendborg, men sælge og købe af Borgerne i Samfæng. Ikke heller maatte nogen fremmet drive Kiøbmandskab paa to Mile nær ved Svendborg. Kong CHRISTIAN III. Brev af 1555, at naar Høsten er forbie, udi de Kongelige og Cronens Marker, som gendse til Svendborg, da maatte Borgerne der nyde frie Avrets Græs for deres Creaturer, uden at betale nogen Græsgiæld. Kong FRIDERICH II. brev af 1578. Indeholdende, at Svendborg Bye, førend Mønten blev omsat, altiit havde betalt i aarlig Byeskat to hundrede Mark Danske, og nu siden Møntens Omsettelse, betaledes hundrede gamle Dalere, hvilken Byeskat faldt dem alt for tung, i Ligning mod andre Kiøbstæder. Kongen havde derfor, at besynderlig Naade, efterladt dem en halv Part deraf, saa at de i Fremtiden skulle ikke udgive i aarlig Byeskat mere end et halvhundrede gamle Dalere (*). Samme (539) Konges Brev af ældre Dato, nemlig 1560 til Lehns-Manden Frantz Brockenhus, om at have nøyere Indseende med de Pebersvenne paa Taasing og andre Øer omkring ved Svendborg, hvis Borgere idelig bleve fornærmede ved bemeldte Pebersvennes Forprang.

Saavidt bemeldte gamle Konge-Breves Hovet indhold. Et ældre Privilegium, som ikke findes her i blant, siger A. HVITFELD ved Aaret 1304 at Kong ERICH MENDEVED gav Svendborgs Indbyggere, nemlig den Frihed, at de maatte tage deres Brænde i Thurø Skove, hvilke da have været Cronen umiddelbar tilhørende.

(*) Monne disse gode Svendborgere ville have troet, det blev mueligt, at deres Bye, i følgende Tider kunde kommet til at svare i Steden for hundrede Daler i Skat, tre tusende og otte hundrede Rigsdalere i Consumption. Saaledes forandres Tiderne, Tingenes og Pengenes Værdie.

Foborg er dette Amts tredje Kiøbstæd. De, som hellere kalde Byen Faaborg, kunde maaskee udlede Navnet fra de faa Borgere, som af Begyndelsen der ere blevne boesatte, hvilket dog maatte siges om alle andre Stæder med lige Føye. Imidlertiid vides ingen anden Oprindelse ril Navnet. Ligesom Byens Ælde eller første Opkomst ikke kand henføres til nogen vis bekiendt Tiid. At den efter nogles Foregivende skulle være den ældste Kiøbstæd i Fyen, finder ikke mindste Grund. Dens gamle Breve foregives deels at være forkomne, deels ulæselige, dog maatte de kandske kunne læses, naar de kom for deres Øyen, som forstaae at læse og behandle gamle Skrifter.

Byens Næring. Byen ligger ved Landets Vesterkant 5 Mile Sønden for Odense i en frugtbar og god Egn, samt i en Havbugt, som vel er noget bred og aaben for vestlige Vinde, men dog indsluttet ved Avernak, Lyøe, og flere smaae Eilande, hvilke gjøre Havnen brugelig for smaa og store Fartøyer, særdeles siden Borgemester Jacobsen, som i flere Ting var (540) Byen en nyttig Mand, 1723 lod en nye Skibs-Broe forfærdige, og derved Søefarten opmuntre, saa at derfra aarligen udføres med nogle og tredive Skibe, en god Deel Korn, Smør, Oste, Honning og andre Landets Vare. Siden Nationens Skibe fik fire Fart i Middelhavet, have Forborgerene, særdeles i sidste Krig, holdt fire Statsfaere, skjønt ved ulykkelige Hændelser, ikke med al den ventelige Fordeel. Imidlertiid er Foborg én af Landets nærsomste Stæder, og kunde have været det i en høyere Grad, dersom ikke Borgerskabets Kræfter havde lidet megen stor Svækkelse, formedelst mange den overgaende Ildebrand, ikke alene i ældre Tider, saasom 1535 i Grevens Feide, og 1612, men ogsaa 1715 da dens bedste Deel blev lagt i Aske, og knap havde reiset sig deraf, da den 1728 den 4 October atter tabte 49 af sine bedste Huse og Gaarde i Vestergade, Grønnegade og Korsgade, hvilke dog paa nye ere blevne vel bebygte. Fabrik-Vahre til Udførsel findes her ingen, undtagen grovt Filt, som bruges til Gulve-Dekner og deslige, hvoraf forarbeides en god Deel, men fra Landet indføres baade her og andensteds meget hiemgiort Tøys baade ildet og linnet, som meest gaaer til Norge og Kiøbenhavn.

En gammel Tradition siger, at Foborg tilforn skal have været befæstet, hvilket staaer derhen, men at der i de nyere Tider er tænkt paa at fortage noget detslige, maa jeg slutte deraf, at i Krigs-Cantzelliets Archiv findes et Kort, som forestiller Byen omgivet med Volde og Graver, efter de sildigere Tidens Maade.

Dens Jorde. Omkring Foborg ligger en Deel Jorder, som siges at have været Byen tilhørende, men ved ubekiendte Hændelser fravendte til andre Eyere, saa at dens Byemark nu bestaaer i nogle faa Eyendoms Jorder, (541) hvilke gaae i Kiøb og Sal. Endnu tilhører Byen Halvdelen af Foborg Sund og Halvdelen af den saa kaldte Byeholm. Efter udskriften af et gammelt Privilegio, dateret Nyekiøbing Aar 1313, skal Kong ERICH GLIPPING have givet Byen frie Græsning, Ildebrændsel og Giærsel paa Diernisse, Horne og Svanninge Marker, og Skovmaal, hvilken Herlighed længe siden er Borgerne fravendt, uden saavidt Borgemesteren haver fire Køers Græsning i Søebergs

Mark, Svanninge tilhørende, naar samme er besaaes. **Kirken** Sogne-Kirken, som er anseelig og meget ziirlig, tilhørde, kort før Reformationen, da samme knap var bleven færdig, den Hellig Aands Kloster, og som Monkene strax udvandrede 1530, saa indrømmede Høylovlig Kong CHRISTIANUS III. Borgerne, efter Begiering, denne nyere og bedre Bygning til en Sogne-Kirke, i Steden for den gamle St. Nicolai Kirke, hvilken Hans Majestæt derimod forbeholdt sig og Cronen til er Korn-Huus, ved Brev af 1539. Siden blev ved et andet Brev af 1550 ogsaa denne gamle Kirke Byen overladt til andet Brug. Kirken gjorde man da til et Raad-Huus, og Taarnet med Klokker og Seyerværk lod man bestandig holde ved lige i Steden for et Kirke-Taarn, efterdi Sogne-Kirken havde intet Taarn.

Hospital. Et Hospital eller Fattig-Huus blev her anlagt 1406 eller som nogle mene, 1477, og dertil givet gode Almisser. Særdeles af Hr. Jost Urne ved et dobbelt Gave-Brev af 1515 og 1520. I det første (542) betinges hans Antagelse i den Hellig Aands Broderskab, item, at han og hans Hustrues Navne skulle skrives i Monkenes Bønne-Bog. I Kirken ligger begravet Mag. Andreas Broberg død 1530. Han havde været én af Kong CHRISTIANI II Læremestere, men med liden Frugt. St. Mariæ Convent- eller Gildelags Huus holdtes i Foborg indtil Reformationens Tiid. Det ældste Brev, som findes derom, er af 1377. Da Peder Nielsen i sin Døds Nød (Laborans in extremis) gav et Par Huse dertil. Anno 1593 grasserede i Foborg en heftig Pestilentz og holdt op i Julen næste Aar. Foborgs Afgift i Consumption var 1764 2115 Rdlr. De aarlige Markeder, som der holdes, falde paa den 12 Junii, 10 September og 7 Novembr. Desuden handles her med Heste og Qvæg hver Torsdag i Fasten.

